

Tartu Ülikool
Filosoofia ja semiootika instituut

Eetilise egoismi kaitseks

Filosoofia eriala bakalaureusetöö

Aleksandra Matsuk

Juhendaja: Heidy Meriste

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
Peatükk 1: Mis on eetiline egoism?	5
Eetilise egoismi definitsioon	5
Kuidas egoism erineb teistest teooriatest?	7
Psühholoogiline egoism	7
Radikaalne individualism	8
Relativism	9
Moraalnihilism	9
Peatükk 2: Eetilise egoismi implikatsioonidega seotud kriitika.....	11
Egoistil ei saa olla tõeliseid sõpru	11
Egoistile on lubatud „ebamoraalsed“ teod	12
Peatükk 3: Eetilise egoismi põhiprintsiip ja selle kriitika	15
Kalini süsteem.....	16
Eetilise egoismi põhiprintsiibi kriitika	20
Chong'i argument.....	20
Baieri argument.....	24
Kokkuvõtte.....	29
Kirjanduse loetelu	31
Resümee.....	33
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	35

Sissejuhatus

Esimene asi, mida eetikas õppima asudes võib märgata, on see, et mõnele teooriale pööratakse õpikutes selgelt rohkem tähelepanu kui teistele. Mõnele teooriale pühendatakse palju aega: kirjeldatakse kõiki poolt- ja vastuargumente, uuritakse kõiki peamisi probleeme ja seda, kuidas teooria kaitsjad neid lahendavad. Uurides neid teooriaid iseseisvalt leiame, et nendes ka praegu toimub dialoog. Teiste teooriatega tegeletakse väga rutakalt, eetikaõpikute autorid tõestavad nende teooriate ebaõnnestumist ja lähevad edasi teiste teemade juurde. Kuna tundub, et need teooriad on liiga nõrgad, siis ei kaitse neid ka keegi, ning selle tõttu ei toimu seal ka aktiivset arutelu. Üks selline teooria on eetiline egoism.

Mulle tundub selline suhtumine egoismi ebaõiglane. Enda töös tahan näidata, et kuigi eetilise egoismi teoorias esineb nõrkusi, võib see siiski olla eetiline teooria, mis on võimeline ennast kaitsma. Minu arvates põhinevad suurim osa egoismivastastest argumentidest eelarvamustel, mida põhjustavad selle nimetus ja näilised implikatsioonid. Minu eesmärgiks ei ole tõestada, et eetiline egoism on kõigist parim teooria, vaid pigem näidata, et on mõistlike põhjuseid, miks võiks seda teooriat toetada.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimene peatükk on pühendatud eetilise egoismi defineerimise ja üldise raamistiku paika panemisele. Selles osas vastan sellistele küsimustele nagu mida eetiline egoism endast kujutab, missugused enda üldise huvi tõlgendamise viisid on olemas ning kui palju nõuab egoism indiviidi üldise huvi poole püüdlemist. Samuti vaatlen kuidas eetiline egoism erineb teistest teooriatest, mis on omavahel väga sarnased. Ma vaatlen psühholoogilist egoismi, radikaalset individualismi, relativismi ja moraalnihilismi.

Töö teises peatükis vaatlen teooria vastu suunatud argumente, mis põhinevad eetilise egoismi implikatsioonidel. Neid argumente tihtipeale kasutatakse eetikaõpikutes ning nende abil tahetakse näidata, et egoism on algselt nõrk teooria, ka selle struktuuri süvenemata. Selles osas vaatlen kahte argumenti: argumenti, mis väidab, et egoistil ei saa olla tõelist sõprust ning argumenti, mille järgi egoism lubab „ebamoraalseid“ tegusid.

Viimases peatükis vaatlen kriitikat, mis on suunatud egoismi põhiprintsiibi vastu. Peatüki alguses vaatlen James Rachels'i „anti-semitistlikku“ argumenti, mis jääb küll pealiskaudseks ja põhineb segadusel, kuid tuletab meile meelde, et egoismi kaitsmiseks peame tõestama egoistliku põhiprintsiipi. Seejärel uurin, kuidas Jesse Kalin kaitseb eetilise egoismi printsiipi ning samuti vaatlen ka selle katse kahte vastuargumenti, mis olid esitatud Kim-Ching Chong'i ja Kurt Baier'i poolt. Esimene, ehk Ching'i argument on suunatud just Kalini poolt ehitatud süsteemi vastu ning

teine, Baier'i argument, kritiseerib eetilise egoismi printsiipi üldse. Oma töös otsin ka viisi kuidas sellele kriitikale vastata.

Peatükk 1: Mis on eetiline egoism?

Eetilise egoismi definitsioon

Eesti keele seletav sõnaraamat defineerib sõna „egoism“ kui „isekus, enesearmastus“ (EKSS). „Isekus“ ongi see, millest paljud mõtlevad, kui kuulevad eetilise egoismist. Isekas inimene ei ole väga meeldiv ja keegi ei taha, et teda isekaks peetakse. Isekas inimene ei arvesta teistega, mõtleb ainult endast ja arvab, et maailm tiirleb tema ümber. Niiviisi on egoist inimene, kes ei järgi reegleid, kes ei hoidu printsiipidest ning kes käitub ettearvamatult – kuna ta ei järgi viisakuse reegleid, siis ei saa me ette näha tema tegusid.

Eetiline egoism ei ole aga isekusest. Peamiseks egoismi mõtteks on see, et indiviid peab püüdlema enda huvide poole. Isiku üldistel huvidel on eetilise egoismi kontekstis fundamentaalne roll, mis tähendab, et kõige fundamentaalsem käitumisprintsiip on indiviidi üldise huvi järgimine. Mõni võib väita, et oma üldise huvi järgimine on parim viis ühiskondliku üldise huvi maksimeerimiseks: kuna inimesed ise teavad palju paremini mida nad tahavad ja mis neid õnnelikuks teeb, siis vaid nemad ise saavad täielikku õnne saavutada. Niiviisi saab egoistlik ühiskond palju õnnelikumaks, võrreldes ühiskondadega, mis toetaksid teisi eetilisi teooriaid. Hospers (1961) suunab oma tähelepanu sellele, et sel juhul ei ole tegu süsteemiga, kus fundamentaalseks printsiibiks on egoistlik printsiip. Juhul, kui egoist põhjendab oma egoismi üldise õnnelikkusega, ei ole ta enam egoist, vaid utilitarist, kuna tema peamiseks motivatsiooniks saab mitte tema enda kasu, vaid üldine kasu – maksimaalne õnnelikkus maksimaalsele hulgale.

Eetilise egoismi teoorial leidub mitmeid sõnastusi, mis ei erine üksteisest palju, kuid mis suunavad tähelepanu spetsiifiliselt enda üldise huvi (*self-interest*) seletamisele. Näiteks Jesse Kalin, kellest räägin rohkem töö teises osas, defineerib egoismi põhiprintsiipi järgmiselt:

„Indiviid peaks kõike arvesse võttes tegema toimingut siis ja ainult siis, kui see tegevus on tema üldistes huvides.“ (1975: 323)

Teised definitsioonid võivad samuti mainida huvi maksimeerimist, näiteks Shaveri (2019) poolt kasutatav definitsioon, mille järgi

„Mina peaksin moraalses mõttes tegema midagi siis ja ainult siis ja seetõttu, et selle toimingut tegemine maksimeerib minu enda huvi“.

Definitsioonid võivad rääkida ka mitte ainult huvidest, vaid ka näiteks üldisest heaolust. Erinevuses seisneb selles, mida defineerijad inimeste huviks või kasuks peavad. Mõned egoismi kaitsjad defineerivad huve objektiivselt, mis sisaldavad endas objektiivset heaolu, õnnelikust või

muud sarnast. Näiteks Ayn Rand (Duignan, B., 2014) järgi ainsaks objektiivseks huviks on elu, kuna see on ainus, mida organismid hoiavad vaid enda ning mitte millegi muu nimel. Teised aga kirjeldavad huve subjektiivselt, näiteks soovide rahuldamine või see, mida inimene ise otsustab olema tema huvides. Nagu võib hiljem käesolevas töös näha, põhineb Kalini definitsioon huvide subjektiivsel tõlgendamisel, kuna tema järgi on indiviidi huvides tema soovide rahuldamine.

Mida täpsemalt nõuab egoism? Siin esineb mitmeid arvamusi, kuna võib tekkida segadus kui proovitakse aru saada, mis määral peaks oma huve järgima. Kuna eetiline teooria peab olema universaalne ja juhtima iga inimest igas olukorras, siis mõned väidavad, et eetilise egoismi järgi peaks individ kaalutlema kõiki oma tegusid ning tegema neid vaid siis, kui need maksimeerivad indiviidi enesehuvi. Egoismi vastased võivad seejärel viidata sellele, et egoist peaks alati kalkuleerima oma enda kasu, aga kuna selline kalkuleerimine on väga raske ja nõuab kõikide võimalike tegevuste ja nende tagajärgede kaalutlemist, siis on see ebapraktiline ja mingis mõttes ka ebarealistlik ning selle tõttu ei saagi egoism tõene olla. Minu arvates ei ole see väga tugev argument, kuna sama kriitika võib olla esitatud ka mistahes teise teleoloogilise teooria vastu, mis peab õigeks tegude tagajärgi, näiteks utilitarismile, kuid nende teooriate kaitsjatel alati leidub viise, kuidas sellele kriitikale vastu vaielda. Näiteks ei saa utilitarist kogu aeg tegutseda kõikide heaolu maksimeerimise nimel, kuna sellisel juhul ei saa ta puhata ega magada, sest puhkamise asemel saab ta alati teha midagi, mis panustaks üldise heaolu tõstmisesse. Puhkamise puudumine aga langetab tema enda heaolu taset ning ka lühendab tema elu, mis omakorda tähendab, et ta saab panustada üldise heaolu tõstmisesse palju vähem, võrreldes sellega, kui ta elaks kauem. Kuid sellele saab utilitarist vastata, et just nende põhjuste tõttu ei pea utilitarist kogu oma aega panustama üldise heaolu maksimeerimisse, kuna hoolitsemine iseendast ja oma edu eest on vajalikud selleks, et inimene saaks efektiivsemalt panustada üldisesse heaolusse. Sama võib öelda ka eetilise egoismi kohta: kui individ vaid kalkuleerib tagajärgi ja nendest tulenevat kasu, siis ei tee ta üldse midagi ning kasu, mida ta tegutsemise eest saab, langeb. Selle tõttu tundub, et egoist ei peagi tegelema pideva kalkuleerimisega, vaid pigem kaalutleda just seal, kus see vajalik on ning mõistlikes piirides.

Suurim osa eetilise egoismi kaitsjatest pigem püüavad tõestada, et egoist ei pea alati oma tegevuste tagajärge ette kalkuleerima. Tegude huvi kalkuleerimine võtab liiga palju aega ning inimene ei oleks võimeline üldse midagi tegema, kui ta tegeleks vaid tegude kasu kalkuleerimisega. Mingis mõttes võib väita, et koguaegne tegude kasu kalkuleerimine ei ole indiviidile kasulik, kuna sellisel juhul kaotab ta võimaluse tegutseda ning tegutsemisest kasu saada. Selle tõttu võib egoist vabalt väita, et pidev kalkuleerimine ei ole tema üldises huvis, selle asemel püüdleb ta pigem oma üldise huvi poole, kuid teeb seda tervislikus ulatuses.

Samuti tavaliselt suunavad egoismi kaitsjad lugejate tähelepanu sellele, et egoism ei nõua, et teod tooksid kasu ainult teo tegijale. Need võivad olla kasulikud ka teistele, tähtis on et need oleksid tehtud põhinedes indiviidi isiklikel huvidel. (Regis, E., 1980) Ka indiviidi isiklikud huvid ning kasu on iseenesest huvitav teema. Tihtipeale eeldatakse, et indiviidi huvid võivad olla ainult materiaalsed, kuid huvi võib olla kõik, mida inimene huviks peab, või ka mingi objektiivne huvi, nagu õnnelikkus, ellujäämine või ka midagi muud. Inimene saab pidada huviks armastust, harmooniatunnet, teadmisi, lugupidamist, inimese soovid võivad olla „egoistlikud“, kuid võivad olla ka teistele inimestele suunatud.

Kuidas egoism erineb teistest teooriatest?

Esineb mitmeid teooriaid, mis on eetilise egoismiga väga sarnased. Selleks, et näidata mille poolest erineb eetiline egoism sellistest teooriatest, kirjeldan allpool neid teooriaid, mis tunduvad mulle egoismile tähenduslikult kõige sarnasemad ning seletan mis erinevus on nende vahel.

Psühholoogiline egoism

Psühholoogiline egoism on tees, mille kohaselt oleme alati sisimas motiveeritud sellest, mida tajume enda huvides.

Nende kahe teooria kõige tähtsam eristus on see, et psühholoogiline egoism on psühholoogiline/deskriptiivne tees, mis kirjeldab kuidas asjad reaalelus on. Psühholoogilise egoismi puhul ei ole meil valikut, egoistidena sünnitakse. Eetiline egoism on aga normatiivne teooria, mis ütleb meile kuidas me peaksime käituma ning annab meile käitumisprintsipi. Indiviidil on võimalik valida, kas käituda selle printsiibi järgi, ning selline otsust sooritatakse vabatahtlikult. Kuna eetiline egoism on normatiivne teooria, siis ei saa see põhineda vaid psühholoogilisel egoismil (juhul, kui psühholoogiline egoism on tõene), see vajab täiendavaid osi, mis muudaksid seda teooriat preskriptiivseks. Selle tõttu ei tohi eetilist ja psühholoogilist egoismi segi ajada.

Kaitstes eetilist egoismi tuleb alati pidada meeles selle erinevust psühholoogilisest egoismist. Segades neid juhuslikult kokku, näiteks, eeldades seda, et altruistlike tegusid võib alati seletada indiviidi egoistlike soovide abil, võime sattuda olukorda, kus ei saa enam väita, et egoistlik käitumine on ratsionaalne valik, sest see on vaid meie psühholoogia järgi käitumine. Samal ajal ei tähenda see seda, et eetilise ja psühholoogilise egoismide koosseksisteerimine on võimatu. Ainus, mida ütleb psühholoogiline egoism, on see, et me ei tee midagi seni, kuni meil on sellest kasu. See

aga ei tähenda, et sellisel juhul valib inimene selle teo, mis maksimeeriks tema kasu, seda valikut reguleerib eetiline egoism. Ka juhul, kui on olemas objektiivseid huvisid, ei saa psühholoogiline egoism suunata meid „õigete“ huvide poole, kui valime mitme kasu toova tegevuse vahel. Eetiline egoism on siin endiselt kasutatav kui kehtiv tegevusjuhend.

Radikaalne individualism

Individualism ja egoism on mitmete aspektide tõttu väga sarnased. Mõlemad panevad indiviidi huvi kollektiivsest huvist kõrgemale tasandile. Individualismi järgi sünnib inimene täiesti vabana, ise langetab otsuseid ja ise vastutab enda õnne eest. (Younkins, E., 1998) Seega individualism, eriti radikaalne individualism, püüdleb sageli absoluutse poliitilise vabaduse (näiteks libertariaalsuse) poole (Sandefur, T., 2008).

Individualismis inimesi koheldakse kui ühiskonnast iseseisvaid ning nende huvid on tähtsamad, kui ühiskonna huvid. Huvide all on siin mõeldud peamiselt materiaalsel kasu ja efektiivsust. Niisiis indiviid on siin peamiselt tarbija kapitalistlikus maailmas, kellel puuduvad moraalsed kohustused teiste indiviidide, ühiskonna ja põlvkondade suhtes. Samuti ei ole indiviidil põhjust osaleda poliitilises elus, kuna ta on riigi võimust vaba. (Nabatchi, T.) Individualist on oma keskkonnast isoleeritud üksus, kes elab isemajandava olendina (Soares, C., 2018).

Roderick Long (2007) väidab samuti, et radikaalsed individualistid tihti peale kasutavad psühholoogilise ja eetilise egoismi retoorikat selleks, et seletada ja legitimeerida püüdlemist individuaalsete huvide poole.

Radikaalne individualism ja eetiline egoism võivad olla seotud kahel erineval viisil. Esiteks, eetiline egoism ja radikaalne individualism võivad olla individualismi erinevad voolud, mis keskenduvad erinevatele aspektidele: radikaalne individualism on suuremas osas poliitilise filosoofia haru ning ideoloogia (Lukes, S. M., 2020), mille keskseks mõtteks on see, et indiviid peaks olema absoluutselt poliitiliselt vaba, seega oleks ta vabastatud seaduslikest kohustustest teiste ja riigi eest. Mistahes sekkumine tema ellu on tema vabaduse rikkumine. Samuti keskendub see peamiselt materiaalsetele huvidele. Eetiline egoism on eetiline ja mitte poliitiline teooria, mis vabastab inimest moraalsetest kohustustest teiste eest, kuid samas ei nõua inimese absoluutset poliitilist vabadust, kuna oma üldise huvi maksimeerimine ei nõua poliitilise vabaduse maksimeerimist. Eetilisele egoistile sobib mistahes poliitiline süsteem, mis maksimeerib tema huve. Eetilise egoismiga sobitub ka ühiskond, kus kodanikud ja riik teevad koostööd efektiivsema ühiskonna loomiseks, kui see tundub ühiskonnas olevatele indiviididele kasulik. Huvid ei piirdu siin vaid materiaalse kasuga, vaid huviks võib olla kõik see, mida inimene oma huviks peab.

Teine viis, kuidas saab eetilist egoismi ja radikaalset individualismi kaardistada, on nimetada radikaalset individualismi eetilise egoismi vormiks. Sellisel juhul on radikaalne individualist eetiline egoist, kes eelistab kõikide huvide seast just vabadust ja materiaalselt kasu.

Relativism

Samuti võib väita, et egoismil relativismiga on palju ühiseid jooni: näiteks subjektiivne relativism, nagu ka egoism, võimaldavad indiviidil seada end esikohale konkreetses olukorras õige teo määramisel. Nende peamine erinevus seisneb selles, et relativismis puudub moraalne tõde. Relativismi järgi konkreetsed arusaamad õigest ja valest ei põhine moraalsedel faktidel, vaid on hindamisraamistikku seadused ning nende jõud lõppeb seal, kus lõppeb hindamisraamistiku kontekst (Baghrarian, M., Carter, J. A., 2021). See ei kehti aga eetilise egoismi kohta. Eetilises egoismis on küll palju vabadust, kuid selle peamise printsiibi jõud ei põhine kontekstil, vaid ühel ainsal moraalifaktil, mis väidab, et iga inimene peab käituma põhinedes enda huvile.

Kõige sarnasem eetilise egoismiga on *Personal Belief Relativism*, ning James Rachels (2003) seletab, kus on nende kahe vaate vahe: egoism kasutab ühte ja sama standardit (enesehuvi) iga inimese jaoks, vaatamata inimese isiklikele uskumustele. Egoismi järgi oleks alati õige teha just seda, mis toob rohkem kasu, ka siis, kui inimene leiab, et see on talle vastumeelne. Kuid samuti Rachels väidab, et eetilist egoismi saab nimetada üheks relativismi vormiks, kuna lõppkokkuvõttes see seab erinevaid käitumisstandardeid erinevate inimeste jaoks: mina käitun enda huvi järgi, sina käitud enda huvi järgi jne (ehk on see agendi-relatiivne).

Moraalnihilism

Moraalnihilism toetab teesi, et miski pole moraalselt vale (Sinnott-Armstrong, W., 2019). Ka mõned eetilise egoismi kaitsjad toetaksid seda teesi, tehes eetilist egoismi niiviisi moraalse nihilismi vormiks, kus puudub moraalne tõde, kuid mis pakub printsiibi, mille alusel inimesed saavad oma käitumist reguleerida. Kuid suurim osa eetilistest egoistidest ikkagi arvavad, et vale on teha seda tegu, mis läheb egoismi põhiprintsiibi vastu, ehk teha midagi, mis ei ole indiviidi üldises huvis. Samuti nihilism eirab mistahes moraalsete faktide eksisteerimist, mil egoismis ikkagi säilib üks peamine tõde – see, et inimene peab käituma vastavalt tema üldisele huvile. On olemas asjad, mis on konkreetse egoisti jaoks head ja mis on halvad, isegi siis, kui ta ei ole võimeline ütlema mis on hea ja halb üleüldse. Mingis mõttes võiks väita, et eetiline egoism ei ole just moraalteooria – see annab kohustusi (maksimeerida oma huvi), kuid mitte moraalseid (vaid ratsionaalseid). Niiviisi läheb ta hästi kokku moraalnihilismiga, mis ei eita õigete ja valede olemasolu üldiselt, vaid ainult moraalse õige ja vale olemasolu. Sellisel juhul ei lähe eetiline egoism kokku just globaalse normatiivse nihilismiga, mis eirab mistahes kohustuste eksisteerimist.

Niiviisi saab järeldada, et paljud nendest teooriatest on tõesti väga sarnased ning inividid, kes käituvad nende teooriate järgi võivad teha sarnaseid otsuseid. Erinevateks jäävad teooriate põhitõed. Eetilise egoismi põhitõeks on ühe konkreetse moraalse fakti eksisteerimine, mille järgi inivid peab käituma vastaselt oma üldisele huvile.

Peatükk 2: Eetilise egoismi implikatsioonidega seotud kriitika

Siin peatükis vaatlen egoismi kriitikat, mida tavaliselt kasutatakse näitamaks, et eetilise egoismi teooria ei tasu eraldi süvenemist. Paljusid neist argumentidest võib leida eetika õpikutes. Valisin just need kriitika näited, kuna need on pealiskaudsed ja ei puuduta egoismi põhiprintsiipi, nii et neile vastates saame eetilise egoismi paremini luubi alla võtta ning eelarvamustest vabanenult võime ka teooriat tõsisemalt võtta.

Egoistil ei saa olla tõeliseid sõpru

See on väga levinud kriitika, mida mainivad oma töödes näiteks Joe Mintof (2006) ja Kim-Chong Chong (1984). Louis P. Pojman (2005: 159) nimetab seda isegi egoismi paradoksiks. Peamiseks väiteks on see, et sõprus on väga tähtis osa pea kõigi inimeste eludest ning selle tõttu on sõprus peaaegu iga inimese huvides. Sõprus vajab inimeselt väga suurt panust, ta peab olema valmis oma sõpra abistama, temaga aus olema, oma truudust üles näitama. Samuti on väga raske kujutada endale ette tõeliseid sõprussuhteid, mille tekkimise põhjuseks on indiviidi üldine huvi. Siin tekibki „paradoks“: ühelt poolt indiviidi üldises huvis oleks omada tõelist sõprust, kuid kui ta hakkab sõbrustama teistega lähtudes sellest eesmärgist, siis ei suuda ta tõelist sõprust saavutada. Argumenti kasutatakse ka väitmiseks, et egoist ei saa teistega koostööd teha, kuna ta on alati valmis oma meeskonnaliikmeid reetma, kui see talle rohkem kasu peaks tooma (Shaver, R, 2019).

Siit edasi proovin kriitikale vastata. Ülalöeldust on näha, et ka eetilise egoismi kriitikud nõustuvad, et sõprus ei ole väärtus iseenesest. Kui see oleks väärtus iseenesest, siis lõpetada sõprussuhteid tähendaks loobuda millestki väga väärtuslikkust, vaatamata sellele, et see ei pruugi tuua enam mitte mingit rõõmu või on näiteks toksiline. Just siis, kui hakkame arvama, et sõprus on väärtuslik iseenesest, muutub see mehhaaniliseks ja kaotab kõik, mida peame sõprussuhetes tähtsaks. (Wolf, 1992)

Egoism aga näitab indiviidile, et on olemas põhjusi, mis teevad sõpruse nii tähtsaks: turvatunne, teise inimese hoolitsus, võimalus oma rõõme ja õnnetusi teisega jagada jms. Samuti vajavad eri inimesed sõprussuhteid erineval määral: keegi rohkem, keegi vähem. Egoism lubab isikul hoolikalt valida endale sõpru, pidades meeles tema vajadusi. Juhul, kui ta leiab, et sõprussuhe ei too talle enam rõõmu või on muutunud koormaks, peaks indiviid sõpruse lõpetama. Egoism annab inimestele hea võimaluse kaalutleda oma väärtusi ja eesmärke ning käituda nende alusel. Küll on võimalus, et sõprus muutub indiviidi jaoks vaid instrumendiks, kuid selleks, et sõprussuhetesse

täiel määral sisse elada, tuleb teha suuri pingutusi, lasta inimene oma ellu täiel määral. Kui inimene tunneb, et sõbrad on tema jaoks tähtsad ja ta hoolib nende inimeste heaolust, siis on ta võimeline omama tõeliseid sõprussuhteid ning selleks on võimeline ka egoist. Teistest hoolimine on siin enese huvi maksimeerimine, kuna hoolides teistest saavutab inimene isiklikke eesmärgi, nagu näiteks sõpruse säilitamine, mis on tema jaoks tähtis. Samas kui inimene on egoisti jaoks tähtis, kuid saab selgeks, et see sõber nõuab temalt rohkem tähelepanu, aega ja jõudu, et egoist on valmis temale anda, siis on mõistlik, kui egoist kaalutleb vajadust omada selliseid sõprussuhteid.

Minu teiseks vastuseks kriitikale on see, et egoismi kriitikud kirjeldavad vaid üht sõprussuhete liiki, tekitades eelduse, et sõprussuhted, kus indiviid panustab ennast täiel määral, on ainus „tõelise“ sõpruse viis. See ei ole aga tõsi, iga paar sõpru ehitab just selliseid suhteid mis nendele sobivad. Näiteks, kui mõlemad tahavad, et sõber armastaks neid tingimusteta ja oleks alati nende poolel, siis on see küll tore, kuid ei sobi kõigile. Teine paar sõpru võib teineteist pool aastat mitte näha, kuid alati teada, et kui üks nendest vajab toetust, siis on see alati saadaval. Ka selline sõprussuhete viis on tõeline sõprus, kui mõlemad seda tõeliseks sõpruseks peavad.

Probleem võib tekkida just siis, kui sõprade ootused sõpruse suhtes erinevad. Näiteks üks arvab, et sõbrustamiseks peavad nad iga päev teineteist nägema ja oma plaane arutama, teisele aga sobiks kohtuda kord nädalas. Kas saavad need kaks sõpra oma sõprust nautida? Võib juhtuda, et ei saagi, kuna kui üks saab oma suhtlusvajaduse talle sobival määral rahuldatud, siis teisel on suhtlust kas liiga palju või liiga vähe, ning ta tunneb ennast selle tõttu halvasti. Sõbrustamine vajab koostööd ja piiride märgistamist, mida vajab ka mistahes teine suhtlemise vorm. Ning eetiline egoism pakub mõistliku viisi, kuidas sõprusesse suhtuda: see ei eelda meilt teiste tunnete või huvide alamväärtustamist, see väidab, et peaksime meele pidama miks me konkreetseid suhteid vajame ja kui palju oleme valmis oma jõudu ja aega nendesse suhetesse panustama.

Niisiis saame olukorra, kus see argument ei ole veenev, kuna ei paku meile piisavalt tugevat seletust sellest, miks ei saa eetilisel egoistil tõelisi sõprussuhteid olla. Eetiline egoism pakub mõistliku seletust sõprussuhetest kui väärtusest ja huvist, kuid see, et indiviid saab aru miks ta sõprussuhet väärtustab ja hoiab, ei tee seda vähem tõeliseks sõpruseks.

Sügavamalt uurime sõpruse probleemi kolmandas peatükis, Chong'i kriitikaga seoses.

Egoistile on lubatud „ebamoraalsed“ teod

Selles alapeatükis räägin arusaamadest õigest ja valest ning kuidas neid kasutatakse egoismi kritiseerimiseks. Alguses vaatlen arusaama valest või siis sellest, mida tavaliselt peetakse

ebamoraalseks, ning hiljem liigun arutluses altruismi juurde, mida tavaliselt peetakse kiiduväärseks.

Kuna egoism annab palju vabadust, sest selles puuduvad moraalsed kohustused teiste ees, siis paljudel võib tekkida loomulik küsimus: kas on midagi, mida egoist teha ei või? Kas on olemas midagi, mis kaitseks teisi inimesi egoisti eest? Rachels (1971: 429) pakub selle argumendi kirjeldamiseks näidet, mis kõlab järgmiselt: kui egoist otsustab, et ta tahab avaliku hoone põlema panna, kas või lihtsalt enda rõõmuks, kuigi see võib põhjustada inimohvreid, siis miski ei peata teda ja ta võib vabalt hoone põlema panna. See aga tundub vale, ehk ebamoraalne. Niiviisi lubab egoism ebamoraalsete tegude tegemist.

Siit edasi proovin kriitikale vastata. Me elame inimühiskonnas. Elada teiste seas on tavaliselt inimestele kasulik, kuna see lubab meil tegeleda sellega, mida ise tahame ning mitte muretseda sellest, kust leida endale toitu ja vett, kuidas ennast metsloomade eest kaitsta, kuidas saada öösel sooja jne. Selleks, et inimesed saaksid kooseksisteerida, on loodud reeglid: seadused ja teised käitumisreeglid. Need reeglid kaitsevad inimesi, kuid samas natuke piiravad nende vabadust. Olles eetiline egoist (või psühhopaat) võime tõesti leida, et avaliku hoone põlemine näeks väga ilus välja ning et selle hoone põlema panemine maksimeeriks meie üldist huvi. Ühiskond, kui grupp inimesi, kel on sarnased eesmärgid (turvaline keskkond, ilus keskkond, puhas loodus) võib kaitsta ennast ja enda huvi, kuna see on nende üldine huvi. Selle tõttu ei ole inimesed tavaliselt maksude vastu, kuna just need annavad võimalust palgata politseinikuid ja ehitada vanglaid. Kui tähtis on öelda, et avaliku hoone põletamine on vale tegu? See ei anna meile midagi ning see, et tegu on „vale“ ei tähenda veel seda, et inimene jätab selle teo tegemata. Kuid kui inimene tahab olla ühiskonna osa ja saada osa selle hüvedest, siis peab ta alluma seadustele ning seaduste rikkumine tähendab ka karistust. Isegi kui inimesel on ükskõik ühiskonnast ja selle poolt pakutavatest hüvedest, saab ühiskond ikka end kaitsta ning isoleerida inimese, kes ühiskonna turvalisust ohustab, kui see on ühiskonna huvides. Ehk siis kui kardame, et eetiline egoism loob anarhilist ühiskonda, kus kõik teevad mida tahavad, siis võime olla rahul, kuna see ei muuda ühiskonda märkimisväärselt: inimeste väärtused ja huvid, mis on tavaliselt kooskõlas ühiskonna normidega, ei muutu, ning samuti jääb inimestel võimalus kaitsta ennast üldtunnustatud reeglite ja seaduste abil.

Sarnane kriitika eetilise egoismi vastu võib olla ka see, et intuiitiivsel tasemel tunneme, et mingid teod on head. Näiteks altruistlikud teod on alati head. Kuid egoism on altruismi vastand ning ei kiida tegusid, mis on suunatud vaid teiste heaolu tõstmiseks, ilma et need tooks tegijale mingisugust kasu. Seega tekib tunne, nagu egoism ei saa õige olla, kuna see eirab altruistlike tegude headust. Sellele võib samuti vastata mitmeti. Esiteks, võib proovida suunata oma tähelepanu sellele, et tavaliselt altruistlikud teod pakkuvad meile ikka mingisugust kasu: rahulolu,

teiste usaldust, austust, usu, et sattudes halba olukorda on abi alati saadaval. Kuid selline suhtumine võib viia meid psühholoogilise egoismini, kuna ütleb meile, et ei ole võimalik teha sellist altruistliku tegu, mis ei oleks meie huvides. Teiseks, võib öelda, et tõesti eetiline egoism ei kiida altruistlike tegusid. See, et altruism tundub intuitiivselt hea, ei tõesta selle headust ega kohustuslikkust. Lühidalt, eetilise egoismi kaitsjad ei püüa tõestada, et altruistlike tegude tegemine on halb. Nagu olen juba eetilise egoismi kirjelduse juures maininud, teo kasulikkus võib levida ka teistele. Eetiline egoism ei kiida ega keela neid tegusid, mis ei kahjusta indiviidi ega too talle kasu, kuid mis toovad kasu teistele. See keelab neid tegusid, mis tegijat kahjustavad, isegi kui need toovad kasu teistele. Mõlemad väited on moraali poolest intuitiivselt valed, kuna tavaliselt kiidetakse tegusid, mis toovad teistele head, ilma et need tooksid kasu tegijale. Ratsionaalsus aga tavaliselt ei kiida neid tegusid, mis ei too indiviidile kasu. Eetiline egoism viibki tähelepanu sellele, et need teod, mida tavaliselt arvame olevat moraalselt kiiduväärsed, on tihtipeale ebaratsionaalsed. Miks siis peaksime käituma ebaratsionaalselt ja valima moraali? Nagu olen juba varem maininud, eetiline egoism lähebki mingil määral kokku moraalnihilismiga, mis eitab moraalse teo tõdede olemasolu. Nii et pole üldse selge, kas on õiglane kritiseerida egoismi puhtalt moraali alusel.

Nagu samuti varem mainitud, egoismi nõudlikkuse piir ei ole täpselt paigas, kuna ei ole arusaadav, kas huvi koguaegne maksimeerimine maksimeerib indiviidi huvi rohkem, kui osaline huvide maksimeerimine. Egoist, kes tegeleb vaid kasu maksimeerimisega, riskib loobumist asjadest, mis on tema huvides. Samuti ka see egoist, kes tegeleb osalise maksimeerimisega, võib kaotada huvide saavutamist, mis vajavad koguaegset maksimeerimist. Siin sobiv maksimeerimise viis võib erineda inimesest teise, sõltuvalt tema vajadustest, eesmärkidest ja väärtustest. Lõppkokkuvõttes, me ei pea olema Wolf'i moraalsed pühakud, kes on nii moraalselt head, et neil ei jätku aega tavapäraseks eluks, enesearenduseks, sõbrustamiseks, puhkamiseks jms. Oleme vaid inimesed ning peamiselt pöördume moraali poole küsimusega ainult siis, kui meil tekib raskusi otsuste tegemisel. Ning sellises olukorras ei ole midagi, mis võiks öelda inimesele, et enda eesmärkide poole püüdlemine ei ole õige. Eriti ekstreemsetes olukordades, kus inimene peab valima enda ja teise inimese elu vahel, ei hakata süüdistama inimest, kes saatis korda „ebamoraalse“ teo, kuna vaid nii oli tal võimalus ellu jääda.

„Ebamoraalsete“ tegude argumendi peamiseks probleemiks on aga see, et see eeldab asju, mida me peaksime arutluse käigus kõigepealt järeldama. Kriitikas väljatoodud arusaamad õigest ja valest põhinevad intuitsioonil ning sellised argumendid ei sobi eetilise egoismi kritiseerimiseks: see, et me midagi intuitiivselt moraalseks peame, ei tähenda, et nii on, kõigepealt tuleb see tõestada.

Peatükk 3: Eetilise egoismi põhiprintsiip ja selle kriitika

Selle peatükki raames vaatlen eetilist egoismi sügavamalt, ehk proovin leida vastust sellele, millel võiks põhineda eetilise egoismi peamine printsiip. Selleks kasutan Jesse Kalini poolt pakutud eetilise egoismi põhiprintsiibi kaitsmise strateegiat ning seejärel vaatlen selle kriitikat.

Enne kui liikuda peatüki peateema juurde, tahaks vaadelda James Rachels'i „anti-semitistliku“ argumenti (2013: 198-199), selleks et teha selgeks, kas peame üldse egoismi põhiprintsiipi eraldi tõestama. Seda Rachels nimetab tugevaimaks argumendiks, mis näitab, et eetiline egoism ebaõnnestub kui moraalteooria. Kui varem käsitletud argumendid olid suunatud egoismi tagajärjedale, siis see argument, mida samuti saavad eetika õpikud kasutada, kuid on oma kriitikas suunatud just eetilise egoismi põhiprintsiibi vastu.

Argument näeb välja nii: eetiline teooria, mis lubab olukorda, kus üks grupp otsustab, et nemad ja nende vajadused on teise grupist ja nende vajadused üle, on halb eetiline teooria. Ning eetiline egoism on sellist sorti teooria, kuna see jagab inimesi kahte rühma: mina ja mitte-mina, ning mina-grupi vajadused on tähtsamad kui mitte-mina omad. See aga tähendab, et eetiline egoism on halb eetiline teooria.

Argument oleks tugev, kui see oleks suunatud individuaalse eetilise egoismi vastu. Individuaalse eetilise egoismi järgi peavad kõik inimesed teenima just minu huve ning teiste huvid ei oma siin kaalu. Selle töö raames aga vaatlen just universaalset eetilist egoismi, mis omab oma spetsiifilist universaalsust, mis annab indiviidile õigust maksimeerida just enda huvi, kuid ka teised teevad seda sama. Selline egoist tunnistab teiste huve, kuid teeb seda teisel tasandil, kus ta arvestab sellega, et on olemas teisi inimesi ja nendel on olemas enda huvid. Niiviisi kõik jäävad võrdseteks, kuna kõigil on õigus maksimeerida oma huvi. Anti-semitistliku/rassistliku grupi jaoks ei eksisteeri sellist arusaama nagu teiste huvid: selline grupp on teisest grupist tähtsam ning selle tõttu on tähtsamad ka nende huvid. Selle tõttu ei toimi paraleel universaalse eetilise egoismi ja anti-semitismi vahel.

Kuigi õpikutes esitatud argumendid on tihtipeale pealiskaudsed, saavad need, nagu Rachels'i argumenti puhul, osutada ka millelegi sügavamale. On küll tõsi, et minu poolt esitatud arutluskäik ei tõesta egoismi põhiprintsiipi iga eraldi indiviidi tasandil, põhiprintsiip vajab eraldi tõestamist ning see ongi see, mida Jesse Kalin proovib oma egoismi süsteemiga tõestada.

Kalini süsteem

Üheks aktiivsemaks eetilise egoismi kaitsjaks on Jesse Kalin, kes loob eetilise egoismi teooriat ning selle abil püüab kaitsta egoismi põhiprintsiipi.

Kalin (1975) pakub välja kaks printsiipi, mille alusel on indiviidil võimalik oma tegevusi valida ja otsuseid teha:

I. Egoismi põhimõtte (Principle of Egoism)

Inimene peaks kõike arvesse võttes tegema toimingut siis ja ainult siis, kui see tegevus on tema üldine huvi (*self-interest*).

II. Võrdse arvestamise põhimõtte (Principle of Equal Consideration)

Inimene peaks kõike arvesse võttes tegema toimingut siis ja ainult siis, kui see tegevus on üldistes huvides (kus iga inimese heaolu ja huvid on kooskõlastatud kõigi teiste inimeste heaolu ja huvidega). (p. 328)

Selleks, et nende printsiipide ratsionaalsust ja loogilisust hinnata, ei piisa vaid printsiipidest iseenesest. Selleks on vaja saada aru, miks neid printsiipe vaja on, mis eesmärgid need saavutada aitavad. Kalin pakub siin kaks sellist praktilise arutluse tegevust (*practical assessments*):

A. Tegevuste isiklik (või privaatne) hindamine (*Personal Assessment*), mille eesmärgiks on otsustada mida indiviid isiklikult peaks tegema. Selle eesmärgi peamiseks küsimuseks on „Missugust printsiipi tuleks kasutada, kui minu ainsaks huviks on otsustada vaid iseenda käitumine?“

B. Tegevuse interpersonaalne (või avalik) hindamine (*Interpersonal Assessment*), mille eesmärgiks on otsustada mida meie peaksime tegema. Ning siin peaksime küsima „Millist printsiipi kasutame, kui meie huvis on otsustada kuidas peaksime kõik käituma, et lahendada erimeelsusi, hinnata teiste tegevusi jne.?“ (p. 329)

Kalin pakub just need kaks praktilise arutluse tegevust, kuna need peegeldavad vahet omaette käsitletava enese ning enda ja teiste üle arutlemise vahel.

Lähtudes vaid printsiipidest ja praktilise arutluse tegevustest ei ole võimalik otsustada missugune nendest printsiipidest on parem. Tegevuses A ei ole olemas midagi sellist, mis teeks printsiibi I eelistatavamaks kui printsiip II, selle tõttu vajame midagi veel, mis aitaks meil printsiipide vahel valida. Kalin väidab, et on olemas aluseid tegevusteks, võib neid nimetada ka põhjusteks (*reasons for action*), mis teevad printsiibi I eelistatavamaks, kui me valime kahe printsiibi vahel põhiprintsiibi.

Niiviisi pakub ta välja kaks põhjust tegevusteks:

I'. Ainult inimese enda soovid annavad talle põhjust tegutsemiseks.

II'. Nii inimese enda kui ka teiste inimeste soovid annavad talle põhjust tegutsemiseks. (p. 329)

Kalin pakub kaks argumenti seletamiseks, miks põhjus I' on primaarsem kui põhjus II'. Need argumendid on omavahel pidevalt seotud: esimene argument üksinda ei tõesta Kalini positsiooni ilma teist argumenti ning teine argument ei ole piisavalt tugev ilma esimest. Esimeses põhjenduses proovib ta näidata, et indiviidi enda soovidel on algselt olemas mingi primaarsus teiste soovidest, teise argumendi eesmärgiks on aga näidata, et me ei pea hoolima teiste soovidest. (lk. 330)

Esimene argument samuti seisneb kahest seotud argumendist. Esimene osa tundub olevat intuiitiivne või psühholoogiline. Kalin toob sisse võrdlust: võib kujutada endale olukorda, kus indiviid ei võta arvesse teiste soove ning arvestab ainult enda omadega, kuid palju raskem on kujutada ette sellist olukorda, kus indiviid arvestab vaid teiste soovidega, ega võta arvesse enda omad. Oma mõte seletamiseks pakub Kalin järgmist näidet: kujutame ette, et M tahab süüa. Vaid M'i tahe süüa ei ole põhjus N'i jaoks tuua M'ile toidu. See võib olla põhjus M'i jaoks otsida enda jaoks toitu, kuid N'il tekib selline põhjus vaid siis, kui N'il on olemas selleks enda soovid, näiteks soov M'i aidata, või talle tuju tõsta, või tunda ennast hea inimesena, jne. See on küll soov, mis on suunatud teise inimese peale, kuid see on N'i isiklik soov mis paneb teda tegutsema. (lk. 330)

Selleks, et oma väidet tugevdada, toob Kalin kriisiolukorra näite. Kriisiolukordades ei tundu ebamõistlik kaitsta just enda huve ja mitte teiste omasid, kui need kaks ei sobi kokku, vähemalt siis, kui puuduvad igasugused vastuargumendid, mis näitaksid, et teiste soovidega tuleb arvestada kui aluspaneivate põhjustega. (lk. 330)

Kalini arutluses võib samuti näha viiteid sellele, et rääkides tegutsemise põhjustest ja ekstreemolukordades, ei sisalda tegutsemise põhjused vaid motiveerivaid põhjusi, vaid omavad ka mingis mõttes normatiivset kaalu.

Tundub, et teise argumendi eesmärgiks on näidata, et ei oleks vaja teiste soovidega arvestada. Siin suunab Kalin oma tähelepanu võimalikele vastanduvatele positsioonidele, mille järgi ühe indiviidi kaalutlus (*consideration*) ei saa olla põhjus vaid ühele inimesele, kui see kehtib ka teiste kohta. Niiviisi muutub ühe inimese soov kõikide inimeste tegutsemise põhjuseks, kuid see ei saa olla nii ning selle illustreerimiseks toob Kalin kahe maletaja näite: see, et maletaja M tahab võita ja selleks mõtleb välja käikude strateegia, ei tähenda seda, et maletajal N on olemas põhjus aidata M'i tema

strateegia elluviimisega, isegi kui N nõustub, et M'i strateegia on ratsionaalne. Põhjused tegutsemiseks on siin agendi-relatiivsed. (lk. 330)

Loomulikult ei lähtu nendest argumentidest otseselt eetiline egoism. Ka Russ Shafer-Landau (2012: 114 – 115) oma õpikus nõustub, et ekstreem olukordades saab indiviid anda endale prioriteedi. Näiteks, kui satun haiglasse raskete vigastustega, siis ei ole ebamõistlik või ebamoraalne loota või isegi tegutseda selle nimel, et sada parimat ja kiiremat arstiabi, ka siis, kui järjekorras ootab sarnaste vigastustega patsient, kes on kõikidest külgedest minuga samaväärne, välja arvatud see, et ta ei ole mina. Samas väidab ta, et isegi kui indiviid saab anda endale teatava prioriteedi mõningates olukordades, siis ei tähenda see veel seda, et ta saab anda endale täieliku prioriteedi.

Shafer-Landau argument on suunatud Kalini esimese argumendi vastu. Nagu oleme varem juba maininud, esimese argumendi eesmärk ei olegi näidata, et indiviidi enda soovid on ülimuslikud ja teiste huvidest ei tuleks üldse hoolida, vaid et nendel on vaid mingisugune primaarsus, millega nõustub ka Shafer-Landau. Kui tahame Kalini argumendiga vaielda, siis tuleb pidada meeles, et selle peamine rõhk on teisel osal, mis peakski näitama, et me ei pea arvestama teiste soovidega. Seega kriitika peaks olema suunatud kas teise või mõlema Kalini argumendi vastu. Sellist kriitikat pakub meile Kim-Chong Chong (1984) ning vaatleme seda peatükki järgmises osas, mis eraldi pühendatud vastuargumentidele.

Kalin arvab, et need kaks põhjust on piisavad tõestamiseks, et põhjus I' on peamine inimese tegutsemise põhjus. Põhjus II' on aga miski, mida lisatakse põhjuse I' juurde, ning selleks peavad indiviidil olema eraldi põhjused, kuid need põhjused on alati egoistlikud. Näiteks, teistega koostöö on mõistlik, kui inimese tegutsemise põhjuseks on nii enda kui ka teiste soovid, kuid iseenesest koostööd teistega alustab indiviid just selleks, et oma isiklike soove täita. (lk. 332) Põhjus I' toetab just I printsiipi, kuna huvides ongi oma soove täita: „Kui I' on võimalik kindlaks teha, siis saab seda teha ka I-ga, kuna inimese omakasu seisneb tema enda jaoks kõige olulisemates soovides, mis on kindlaks määratud tema enda informeeritud väärtuseelistuste alusel (*informed preferential valuation*)“ (lk. 329). Ning põhjus I' koos printsiibiga I on hea viis kuidas teha praktilise arutluse tegevust A: põhjus I' ja printsiip I on suunatud indiviidile ning selle tõttu aitavad saavutada eesmärki, kus indiviid peab otsustama mida ta peaks edasi tegema. Kuna need on suunatud vaid ainsale indiviidile, siis ei saa need öelda teistele mida nemad peaksid tegema, otsustamisel puudub selline otsustamise osapool nagu „meie“. Selle tõttu ei aita põhjus I' ja I printsiip saavutada eesmärki B, mis küsib „mida peaksime tegema?“. (pp. 330 – 331)

Teine jutt on kui vaatame põhjust II' ja printsiipi II. Need aitavadki meil teha praktilise arutluse tegevust B, kuna on suunatud interpersonaalsetele tegevustele. Niisiis printsiip II võib samuti olla kasutatud selleks, et oma käitumist reguleerida ja eesmärgid saavutada, kuid printsiibist II moodustatud käitumisreeglid on legitiimsed vaid nende jaoks, kes osalevad konkreetsetes interpersonaalsetes tegevustes ning tahavad saavutada ühist eesmärki.

Erinevus praktilise arutluse tegevuste A ja B vahel seisneb järgmises: B tegevus on interpersonaalne ning sellisest tegevusest on alati võimalik loobuda, kui tegevuses osaleva gruppi soovid ei lähe enam isiku soovidega kokku; A tegevusest ei ole aga võimalik loobuda (isegi kui selline võimalus on, siis on see väga raske). Interpersonaalne tegevus on inimese jaoks mõistlik vaid siis, kui tema huvid on teiste huvidega samad ning kui indiviidi ja ülejäänud grupi eesmärgid hakkavad lahknema, ei jää indiviidil selleks tegevuseks põhjust ning ta võib sellest loobuda. Näiteks, tahavad sõbrad õppida heegeldamist. Nad tegelevad sellega juba pikka aega, kui üks nendest saab aru, et ei taha enam heegeldada, vaid tahaks pigem küpsetamist õppida. Heegeldamis- ja küpsetamiskursused toimuvad ühel ja samal ajal ning see ainus sõber, kaalutledes kõiki oma soovide, otsustab loobuda heegeldamisest ja hakata küpsetama. Niisiis ta loobus interpersonaalsest tegevusest, kuid ikka tegi isikliku otsuse ja ta teeks seda ka sel juhul, kui jääks sõpradega heegeldama. Selline struktuur seletab ka ekstreemolukordades tehtud otsuseid: ühiskonnas me tavaliselt hoiame kinni reeglitest, mis on meie ühistes huvides. Me anname osa oma vabadusest, et riik kaitseks meid tapmisest ja näljast, annaks meile sotsiaalseid toetusi jne. Samuti on olemas ka teisi reegleid, mida järgime, et meil oleks teiste inimeste seas lihtsam elada, näiteks viisakus. Kuid nagu oleme juba varem Kalini mõtet maininud, olles ekstreemolukorras meie peamiseks sooviks võib saada ellujäämine ning reeglitest kinni hoidmine võib meile vaid halba teha. Siin on meil õigus nendest reeglitest loobuda ning keegi ei hakka meid selle tõttu süüdistama. Ka kohus võtab need asjaolud tavaliselt arvesse ning, kas vähendab karistust või isegi võtab kõik süüdistused maha.

Samuti teeb Kalin järgmist eristust moraali- ja eetikateooria vahel: tema järgi eetilise teooria on see, mis sisaldab endas vaid personaalset arutluse tegevust (*personal practical assessment*), mil moraalteooria sisaldab endas interpersonaalset arutluse tegevust. Ning eetilise egoism on selle eristuse järgi eetilise ja mitte moraalteooria, olles suunatud vaid indiviidi kohustustele enda ja mitte teiste ees. Kui teooria hakkab sisaldama kohustusi teiste ees, siis on see juba moraalteooria. (1975: lk. 353) Ning eetilise teooria on moraalsest teooriast põhilisem, kuna, nagu varem oli juba mainitud, personaalsetest tegevustest ei ole võimalik (või on väga raske) loobuda, mil interpersonaalsest tegevusest on võimalik astuda välja, kui indiviidil ei ole enam vajadust selles interpersonaalses suhtlemises osaleda.

Selleks, et mõista Kalini mõttekäiku selgemini, sõnastasin ma seda natuke ümber. Tema süsteemi alguses on püstitatud tegutsemise põhjused (I' ja II') ning lõpus on praktilise arutluse tegevused (A ja B). Printsiipe (I ja II) eesmärgiks on ühendada omavahel tegutsemise põhjuseid ja inimese praktilise arutluse tegevused ehk teisiti öeldes ühendada soov lõpptegevusega ja refleksiooniga. Ehk nii meil kui ka teistel inimestel on soovid, mis panevad meid tegutsema ning selleks, et enda soove täita, pean otsustama, mida mina pean või mida meie peame nende soovide teostamiseks tegema. Printsiihid ongi need reeglid, mille järgi otsustuse langetame ning planeerime oma tegevust. Printsiihid on aga loodud indiviidide soovide alusel ning soovid on motiveerivaks jõuks tegude teostamisel. on asju, mida me teha ei soovi, kuid mida ikkagi teeme. Inimestel on omad eesmärgid, mida soovitakse saavutada, ning väärtused, mida soovitakse kaitsta. Just need eesmärgid ning väärtused motiveerivadki inimesi tegema tegusid, mida muidu ei tehtaks. Näiteks, kujutame ette, et on olemas tudeng, kes ei taha ülikooli lõputööd kirjutada, kuid tal on eesmärk vanematekodust välja kolida ja alustada oma iseseisvat elu. Selleks, et enda eesmärk täita, peab tudeng lõpetama ülikooli ehk lõputöö edukalt lõpuni kirjutama. Nii peabki tudeng tegutsema aktiivselt ehk kirjutama lõputöö, hoolimata sellest, et tal ei ole selleks soovi. Kuid siin on ka selge, et teiste soovid üksi ei saa tudengit tegutsema panna. Näiteks võib tuua olukorra, kus tudeng ise ei soovi ülikooli lõpetada, kuid seda soovib tudengi ema. Sellisel juhul ei ole võimalik, et vaid ema soov paneb tudengi lõputööd kirjutama. Tudengi saab tööle panna vaid temal endal tekkinud soov ülikooli lõpetada või tema soov ema soovi ellu viia. Seda seletab ka Kalin, kui proovib näidata tegutsemise põhjuse I' primaarsust. Sellest selgub, et tegutsemise põhjus I' on põhipõhjus tegutsemiseks ning seetõttu ei saa ükski teine printsii, va. printsii I, olla põhiprintsiip tegutsemiseks.

Eetilise egoismi põhiprintsiibi kriitika

Kalini süsteemil on mitmeid vastaseid. Selles töö osas ma esitan kaks argumenti, mis ei nõustu Kalini poolt loodud egoismi struktuuriga.

Chong'i argument

Kim-Chong Chong (1984: 349 – 350) juhib tähelepanu järgmisele Kalini süsteemi probleemile: tundub, et Kalin ei tee vahet arusaamade „omada põhjust tegutsemiseks“ (või siis normatiivsed põhjused) ja „omada soovi tegutsemiseks“ (motiveerivad põhjused). Chong (lk. 350) suunab tähelepanu sellele, et motiveerivad põhjused küll põhinevad indiviidi soovidel, kuid normatiivsete põhjustega ei ole see alati nii. Kuigi see, et M soovib süüa, ei tekita N'is soovi tuua talle toidu, võib see ikkagi olla põhjus toidu toomiseks. N'il võib olla põhjusi toidu toomiseks ka sõltumatult

M'i nälgast. Kui kasutada Kalini maletajate argumendi, siis iseenesest M'i soov võita ei tekita N'is soovi lubada M'il võita, kuid N'il võivad olla normatiivsed põhjused M'ile alistumiseks ning niiviisi saab M'i soov tekitada N'is põhjusi tegutsemiseks. Selle argumendi abil vaidleb Chong Kalini teise põhjendusega: jah, ainult teiste soovid ei tekita indiviidis soovi tegutseda, kuid see võib tekitada põhjust. Samas Chong ei välista, et kõik tegutsemise põhjused võivad lõppkokkuvõttes tugineda indiviidi üldise huvi kaalutlustele, kuid tema sõnul Kalin seda ei tee.

Olen juba varem selles töös normatiivsetest ja motiveerivatest põhjustest rääkinud, kuid ei ole neid mõisteid seletanud. Normatiivsed põhjused on need, mis annavad põhjendust/õigustust (*justification*) meie tegudele. (Alvarez, M., 2017) Need põhinevad normidel ning arusaamadel õigest ja valest. Selle töö raames räägin kahest normatiivsete põhjuste liigist: moraalsetest (*moral*) põhjustest ja ratsionaalsetest (*prudential*) põhjustest. Moraalsed põhjused on need, mis põhinevad moraalinormidel. Näiteks, oma raha heategevusele andmine on õigustatud, kuna inimeste aitamine on hea. Ratsionaalsed põhjused aga õigustavad tegu selle teo ratsionaalsuse poolest. Näiteks, mina ei anna oma raha heategevusele, vaid ostan endale auto, kuna vajan seda produktiivsemaks tööks.

Motiveerivad põhjused annavad vaid psühholoogilise põhjuse mingisuguse teo tegemiseks, kuid ei saa anda sellele õigustust ehk normatiivset põhjust. On küll hea, kui moraaliteooria sisaldab endas nii normatiivseid kui ka motiveerivaid põhjusi tegutsemiseks, sest nii tekib inimestel reaalselt soov seda jälgida. Kuid moraaliteooria ei saa põhineda vaid motiveerivatel põhjustel, kuna teooria peaks meile ette kirjutama printsiibid tegutsemiseks. Motiveerivad põhjused ei ole võimelised seda tegema.

Mulle tundub, et kui tahame Kalini järeldusi Chong'i kriitika eest kaitsta, siis on meil vaid kaks viisi, kuidas seda teha. Esimene viis on loobuda tegutsemise põhjustest kui peamisest viisist, kuidas egoistlikku printsiipi kaitsta ning leida selleks teine argument. See aga tähendaks täiesti uue süsteemi loomist, mis ei jätaks alles palju Kalini enda süsteemist. Seda tasuks teha siis, kui saame aru, et Kalini süsteem ei ole kaitstav ning selle asemel võiks luua midagi uut, kasutades väljavõtteid algsest teooriast. Teine viis oleks proovida teha parandusi probleeme tekitavates kohtades ehk Kalini põhjustes tegutsemiseks. Seda ma proovingi siin teha.

Leheküljel 329 Kalin ütleb:

„Kui I' on võimalik kindlaks teha, siis saab seda teha ka I-ga, kuna inimese omakasu seisneb tema enda jaoks kõige olulisemates soovides, mis on kindlaks määratud tema enda informeeritud väärtuseelistuste alusel (*informed preferential valuation*)“.

Siin väidab ta, et indiviidi huvid koosnevad nendest soovidest, mida indiviid on enda jaoks kõige tähtsamaks määranud ehk indiviid on neid soove kaalutlenud ja leidnud, et need on tema jaoks kõige olulisemad. Mis on need olulised soovid? Ma võin eeldada, et selliste soovide hulka kuuluvad tavaliselt pikemaajalised soovid, mida indiviid jõudis hinnata ja otsustada, et just need soovid on tema jaoks tähtsamad. Näiteks on sellisteks soovideks lõpetada ülikooli, saada heaks vanemaks, saavutada kõrge positsioon minu töövaldkonnas. Need ei ole enam lihtsalt soovid, vaid on mingi sügavam kontseptsioon (ratsionaalne põhjus).

Selle alusel saame sõnastada Kalini tegutsemise põhjusi ümber:

I''. Ainult inimese enda informeeritud väärtuseelistused annavad talle ratsionaalse (*prudential*) põhjus tegutsemiseks.

II''. Nii inimese enda kui ka teiste inimeste informeeritud väärtuseelistused annavad talle ratsionaalse põhjus tegutsemiseks.

Selline tõlgendus teeb nendest põhjustest ratsionaalsed (*prudential*) põhjused, mis ei ole enam motiveerivad, vaid normatiivsed. Samuti sisaldavad need ratsionaalsed põhjused endas motivatsiooni, kuna nad põhinevad soovidel (kuigi mitte kõikidel, vaid valitud soovidel, mida indiviid peab kõige tähtsamaks).

Selline ümbersõnastamine teeb ka põhjuste ja printsiipide suhet tugevamaks ja selgemaks, kuna suhe „soov – indiviidi üldine kasu“, nagu Chong on meile näidanud, omab oma nõrkusi. Samuti saab väita, et mitte kõik indiviidi soovid maksimeerivad indiviidi üldist huvi. Suhe „väärtuseelistused – indiviidi üldine huvi“ on ratsionaalsem ning põhineb indiviidi töödeldud soovidel (ehk soovidel, millest inimene on mõelnud ja mille on seadnud teistest prioriteetsemaks) ning on selle tõttu tugevam.

Tähtis on märgata, et Kalini tegutsemise põhjused juba algselt sisaldavad endas ka informeeritud väärtuseelistusi, kuigi ta nimetab neid kõiki soovideks. Samas võib tekkida küsimus: kui vaatame Kalini argumente üle, kas tema algsed põhjendused jäävad piisavalt veenvateks?

Esimene argument rääkis sellest, et indiviidi enda soovidel on olemas teiste soovidega võrreldes vähemalt mingi prioriteet. See argument ei muutu: kui lihtsatel soovidel on olemas mingi prioriteet, siis ka informeeritud väärtuseelistustel see intuiitiivne prioriteet säilib.

Nüüd vaatleme teist argumenti. Kalini järgi ei saanud teiste soovid anda meile põhjust tegutsemiseks. Just sellel põhineski Chongi peamine kriitika. Rääkides soovidest kui väärtuseelistustest võib tunduda, et meil säilib sama probleem. Teiste väärtuseelistused (nagu ka lihtsalt soovid varem) võivad anda meile põhjust tegutsemiseks. Kuid nüüd hakkab see arutlus

sisaldama ka minu väärtuseelistusi. Indiviidil on algselt olemas mingid väärtuseelistused, näiteks tõeline huvi (*genuine concern*) teise inimese heaolust. Põhjus tegutsemiseks võibki kaudselt tuleneda teise inimese soovist, kui see kattub minu algse väärtuseelistusega. Näiteks kui N'i väärtuseelistuseks on tõeline huvi M'i heaolu vastu ja M'i väärtuseelistuseks on ülikooli lõpetada, siis see võib tekitada N'is põhjuse pakkuda M'ile abi õppimisega. Sellisel juhul jääb tõeliseks põhjuseks tegutsemiseks just N'i väärtuseelistus. Teise indiviidi (ehk M'i) väärtuseelistus töötab siin nagu päästikule vajutamine. Väärtuseelistustel on soovidega võrreldes rohkem kaalu, kuid tuleb pidada meeles, et ka teiste soovid kui väärtuseelistused saavad lisakaalu. Samas, kui võrdleme indiviidi enda väärtuseelistusi teiste väärtuseelistustega, enda väärtuseelistused on indiviidi jaoks tähtsamad ja kaaluvad teiste väärtuseelistustest üle.

Chong ei vaidle sellisele ümberkorraldusele vastu, vaid esitab küsimuse: kas tegevused, mida saab kirjeldada kui teistest hoolitsemine, on samal ajal ka oma üldise huvi maksimeerimine? (lk 350 – 351) Chongi üldine vastus on negatiivne. Tema järgi inimene, kes omab tõelist huvi teise heaolust ei saa olla egoist, kuna tegevused, mida individ peab selle tõttu tegema, ei maksimeeri tema üldist huvi. Ta toob ka sellise näite: A teab, et B, kes on A sõber, on ülitundlik inimene ning viimasel ajal toimusid B elus päris kurvad sündmused. Seega teeb A kõik selleks, et kaitsta B'd halbadest uudistest. B on ka Z sõber, kuid Z arvab, et A teeb ka päris palju ebavajalike asju: üleliigsed asjad ei vigasta B'd, kuid ei too need lisa kasu B'le ka. Chong väidab, et A ei saa olla kritiseeritud selle tõttu, et teeb ebavajalike või ebaratsionaalseid asju, vaid vastupidi: A tegevused on kiidetavad ning näitavad B'le, et A hoolib temast. Samuti ei saa A tegevusi nimetada soovi rahuldamiseks. Kui eksisteeriks konkreetne eesmärk (näiteks punktist X punkti Y reisimine), siis üleliigsete tegevuste tegemine alandab eesmärgi saavutamise efektiivsust ning sellisel juhul ka A eesmärki hoolitseda B eest võiks saavutada efektiivsemalt kui A käituks ratsionaalsemalt. Kui aga toimingu eesmärk on maksimeerida kasulikkust, on see kritiseeritav efektiivsuse põhjal, kuna efektiivsus on kasulikkuse maksimeerimise jaoks hädavajalik. (lk 352 – 353)

Chong'i poolt toodud väide sellest, et A ei saa nimetada ennast egoistiks, kuna hoolides B eest ta loobub efektiivsusest, lihtsustab inimestevahelisi suhteid. Selleks, et jõuda jalgsi punktist X punkti Y, kui vahemaa on takistusteta ning on võimalik otse liikuda, tuleks liikuda otse, kuna see on kõige efektiivsem viis eesmärki täita. Kuid ka siin võib tekkida mitmeid viise vahemaa ületamiseks. Näiteks, kujutame ette, et vahemaa on nii pikk, et selle läbimiseks läheb mitu päeva. Kujutame ette ka seda, et mina ei ole varem sellist retke teinud. Mul on mitmeid viise seda retke korraldada: ma võin kõndida või joosta (kuid siis pean arvestama, et vajan pikemaid puhkepauze); ma võin võtta vähem asju endaga kaasa, kuid karta, et saan külma ning jään haigeks, või võtta rohkem asju ja olla kindel, et olen kõigeks valmis, kuid asjade rohkus võib teha mu retke füüsiliselt raskemaks.

Elu ja inimeste vahelised suhted on veelgi komplekssemad ja me ei saa olla kunagi täielikult informeeritud. A'le, võttes arvesse tema teadmisi ja kogemust, võib tunduda, et see, mida ta teeb, on kõige efektiivsem viis oma eesmärgi saavutamiseks. Z'le, võttes arvesse tema teadmisi ja kogemusi, võib tunduda, et lisategevused ei tee tööd efektiivsemalt või paremal viisil. Arvesse tuleb võtta ka teisi aspekte, näiteks indiviidi väärtusi ja teisi väärtuseelistusi. Tehes rohkem, saavutab A kohe kaks eesmärki: ta hoolitseb B eest, mis rahuldab A huvi B heaolust, ning A näitab B'le kui tähtis ta A jaoks on, mis võib toetada nende sõprussuhteid, mis võib samuti olla A väärtuseelistus. Inimestevahelistes suhetes ei ole olemas üht õiget viisi, kuidas oma eesmärke efektiivsemalt saavutada, kuna inimesed ja see, kuidas nemad reageerivad erinevatele olukordadele, erineb. Mõnikord me lihtsalt ei tea, kuidas üks või teine inimene reageerib konkreetsetele tegevustele ning selle tõttu ei saa me teada, missugune kahest erinevast teost on meie konkreetse väärtuseelistuse rahuldamiseks efektiivsem.

Baieri argument

Üks tihti kasutatav argument, mida sõnastab hästi Kurt Baier (1973), väidab, et eetiline egoism on ebajärjepidev (*inconsistent*). Baier pakub neli järjepidevuse nõuet: interpersonaalsuse ühilduvuse nõue (*Interpersonal Compatibility Requirement*), intrapersonaalsuse ühilduvuse nõue (*Intrapersonal Compatibility Requirement*), ajasõltumatuse nõue (*Time-Independence Requirement*) ja asjakohasuse nõue (*Relevance Requirement*). Need nõuded on vajalikud mistahes moraalses perspektiivses teoorias, „sest moraalne diskursus allub teatud eripiirangutele“ (lk. 363). Mina alustan interpersonaalsest nõudest:

Kui inimesel on moraalne kohustus midagi teha, siis sel inimesel peab olema tagatud võimalus seda teha, see tähendab, et indiviidil on selleks tegevuseks olemas mitte ainult kohustus, vaid ka õigus (*right*). Inimese õigus mingile tegevusele tähendab, et keegi ei saa teda selles õiguses piirata, nagu ka keegi ei saa võtta inimeselt inimõigusi: õigusest elule, tervisele, toidule, väärikale elule jne. Seda nimetab Baier interpersonaalse ühilduvuse nõudeks, mis peaks olema eetikateooriate kui selliste oluline järjepidevuse nõue (lk. 364 – 365). Kuid Baieri järgi ei vasta eetiline egoism sellele nõudele (1975: lk. 365 – 366). Eetilises egoismis jääb võimalikuks järgmine olukord: M huvides on korraldada tegu ning N huvides on peatada M'i tema huvides oleva teo tegemisest. Kellegi ühe edu korral jääb teise inimese õigus viia ellu temalt nõutavat moraalset tegu realiseerimata. Ning ei ole olemas olukorda, kus mõlemad saavad oma huvi poolt nõutavat tegu ellu viia.

Kalinil (lk. 348) leidub sellele vastuargumendile vastus. Tema arvates levinud viga, mida egoismi kriitikud teevad, on kasutada sõnu „pidama“ ja „õigus“ vales tähenduses. Need on sõnad, mida

kasutame interpersonaalsetes teooriates: kohustus on alati kellegi ees, õigus alati kaitseb teiste indiviidide halbadest kavatsustest. Kuid eetiline egoism kui eetiline teooria, mis on suunatud igale indiviidile eraldi, ei saa kohustada kedagi midagi tegema. Kui see ütleb, et inimene „peab“ tegema midagi, mis on tema enda üldises huvis, siis see tähendab vaid seda, et inimene on õigustatud seda tegu tegema. Õigus selle teo tegemiseks tähendab siin pigem ratsionaalset lubadust või ratsionaalset õigustatust teo tegemiseks. Eetilises egoismis ei saa olla kohustust kellegi ees (v.a enda ees) enne, kui ta liitub interpersonaalse tegutsemisega ning nõustub reeglitega, mida kõik tegutsemise osalejad adapteerivad. Kui aga tekib olukord, kus ühe huviks on peatada teist tema huvi saavutamisest, siis seda saab nimetada konkurentsiks. Konkurents on indiviidi ja ka ühiskonna arengu jaoks baastegur, mis on omakorda reguleeritud interpersonaalsete reeglitega: seadustega, kultuuri- ja käitumisreeglitega, millest indiviidid saavad küll loobuda, kuid tavaliselt ikka valivad nendest kinni pidada. Inimgrupid on lubanud ka ennast halbadest kavatsustest kaitsta (kuna see võib olla samuti konkreetse grupi ühine huvi). Selle tõttu järgivad nad riigi seadusi ning on nõus nendest kinni pidama.

See, kuidas interpersonaalne vaade tõlgendab termineid, mõjutab ka seda, kuidas suhtume teistesse sõnadesse. Üheks näiteks on see, kuidas saame aru juba selles töös mainitud sõnast „egoism“, mis teeb inimestes assotsiatsiooni sõnaga „isekus“. Sellist arusaamatust võib samuti seletada sellega, et inimesed hindavad egoisti selle alusel, kuidas ta suhtub teistesse ja mida ta endale lubab, mis võib teisi inimesi mõjutada, ning mitte selle alusel, kes on egoist enda jaoks, sõltumata teistest: inimene, kes enne-kõike mõtleb endast (mida suur osa meist juba nii-kui-nii teeb), kellel on olemas oma väärtused ja eesmärgid, mille alusel ta reguleerib oma tegevusi ja käitumist.

Ajasõltumatuse nõude järgi ei sõltu ajast see, kas tegu on õige või vale. Konkreetne tegu konkreetses olukorras on kas alati õige või alati vale. Tegu, mis on tehtud täna, ei saa olla minu jaoks eile õige ja homme vale. Kalin (1975: 351 – 352) ütleb selle kohta järgmist: kuna eetiline egoism ei nõua indiviidilt konkreetset käitumist, vaid ütleb meile, missugune tegu oleks õigustatud, siis terminid „õige“ ja „vale“ tähendavad siin just „õigustatud“, „mõistlik“, „ratsionaalne“. Ehk siis see seletus viitab mitmeti sellele, mida olen üleval kirjeldanud: sõnade kasutusele. Kuid sellel juhul ei ole tõlgendamise erinevus seotud interpersonaalsete ja mitte-interpersonaalsete süsteemide erinevusel, vaid teooria nõudlikkusega.

Intrapersonaalse ühilduvuse nõuet kirjeldab Baier nii: kujutame ette, et A ütleb C'le, et tema tegu oli õige, ning B (või samuti A, kuid teisel ajahetkel) ütleb C'le, et C tegu oli vale. Ei ole võimalik, et mõlemad väited on tõesed, üks neist peab olema vale. Sellele väitele saame vastata sarnaselt sellega, kuidas vastasime interpersonaalse ühilduvuse nõudele. (lk. 363 – 364) Intrapersonaalse ühilduvuse nõude probleemi lahendab Kalin samal viisil – ta väidab, et kuna eetiline egoism ei

nõua konkreetseid tegevusi, vaid ütleb ainult missuguse teo tegemine on konkreetsetes olukorras õigustatud, siis ei saagi selle väited määrata õiget ja valet.

Nüüd vaatame viimast Baieri järjepidevuse nõuet ning uurime asjakohasuse nõuet. See on eetilise egoismi probleem, millele suunab oma tähelepanu ka Carlson (1978: 28 – 29) ning sellise kriitikaga nõustub ka Kalin. Seda nõuet võiks nimetada ka universaalsuse nõudeks. Kalin nõustub, et see on midagi, millest eetiline egoism peab loobuma. Universaalsuse nõue tähendab seda, et kui konkreetne tegu T on nõutud konkreetsetes olukorras O, konkreetsest subjektist A, siis mistahes hetkel sama olukord O tekib, peab subjekt A tegema T. (Baier, 1973: 364) See ei muuda palju, kuid sama nõue peaks töötama ka teiste vastu: kui subjekt B on olukorras O, siis peab ta kehtestama tegu T.

Pakun vaadelda seda probleemi mitmest küljest. Alguses peaksime vaatama mida täpselt eetiline egoism, ning ka eetilised/moraalsed teooriad, individidilt nõuavad. Kalin ei ütle meile, mida eetiline egoism meilt täpselt nõuab. Lihtne oleks siin väita, et egoism ei ole ettekirjutuslik, seega ei täida see universaalsuse nõuet, kuid seda see ei vajagi, kuna seda see vajavad interpersonaalsed teooriad, kus egoismi eesmärk on pigem deskriptiivne ning see kirjeldab kuidas moraal töötab. Kuid juhul, kui me ikkagi tahame väita, et eetiline egoism on ettekirjutav teooria (isegi kui mitte täismääral, siis vähemalt natukene), siis ei piisa meil vaid ülalkirjeldatud seletusest. Üheks probleemi lahenduseks võib olla siin see, et subjekti A ja subjekti B olukorrad ei ole peaaegu kunagi piisavalt sarnased. Selleks, et võiks väita, et olukorrad on tõesti sarnased, peavad ka subjektid olema piisavalt sarnased, kuid sellist sarnasust on raske saavutada: individidel on erinevad soovid, elukogemus ja teadmised. Kõik need kogemused, teadmised ja soovid projitseeruvad olukorrale, milles inimene ennast leiab. Selleks, et subjektid A ja B leiaksid ennast piisavalt sarnastes olukordades, et see ei mõjutaks nende järgnevat otsust tegutsemise suhtes, peab ennast tõesti proovile panema. Sama säilib ka ühe subjekti suhtes: subjekt A hetkel t ei ole enam sama mis subjekt A hetkel t^1 . Need on kaks erinevat subjekti, erinevate teadmiste, kogemuste ja soovidega.

Juhul, kui subjektid A ja B on absoluutselt sarnased subjektid, siis on suur võimalus, et nad teevad sarnaseid otsustusi, kuid isegi sellel juhul säilib väike tõenäosus, et miski mõjutab meie uurimise all olevaid subjekte, näiteks mingid erinevused füüsilistes aistingutes (näiteks see, kuidas otsustamise ajal päike paistis erinevalt subjektidele silma).

Maailm on väga mitmekülgne ning tekitab suuri raskusi proovida kujutada endale ette kaht absoluutselt sarnast olukorda kahe absoluutselt sarnaste subjektidega. Iga olukord on individuaalne, nagu inimese sõrmejälj, ning nende individuaalsuste ignoreerimine tähendab moraali lihtsustamist. Kujutame endale ette, et saame mõelda välja sellise eetilise egoismi

struktuuri, mis täidab universaalsuse nõuet ning hakkab kirjutama inimestele ette kuidas nad peaksid käituma *sarnastes* olukordades. Mida see meile annaks? See annab meile teooria, mis ei põhine inimeste soovidel, väärtustel ja eesmärkidel, mis on mehaaniliselt muudetud universaalseks ning seda vaid selle jaoks, et täita universaalsuse nõuet. Eetilised teooriad peavad peegeldama reaalsust ning sellega arvestama, kuid reaalsus ei ole universaalne, ja süsteemides, mida kasutame maailma kirjeldamiseks, alati leidub erandeid.

Oleme jäetud kohta, kus ükski järjepidevuse nõue ei sobitu eetilise egoismiga, kuid samas jääb mulje, et need nõuded ei peagi sobituma. Egoism ei kannata selle tõttu, et ei saa nendele nõuetele vastata, see teooria pakub meile mõistlikke vastuseid, miks täpselt need nõuded ei sobitu egoismi hindamiseks. Mida see tähendab ja mida teha edasi? Esiteks tundub, et oleks mõistlik panna paika erinevus eetilise ja moraalse teooria vahel. Kui need piirid on paigas, siis saavad selgemaks ka nõuded, mis mõlema jaoks kehtivad. Kui eetiline egoism, nagu väidab Kalin, kuulub eetika, ja mitte moraali juurde, siis peaksime ka selgeks tegema, kas oleme üldse võimelised kritiseerima egoismi nende kriteeriumite alusel, mis on mõeldud moraali teooria jaoks. Samuti tundub, et suurim osa diskussioonist, mis toimub seoses eetilise egoismiga, põhineb eetika- ja moraaliteooriate eesmärkidest arusaamise erinevusel. Kui saame otsustada, mis on moraali- ja etikareeglite eesmärgid, aitab see ka eetika ja moraali vahelist piiri paremini markeerida. Ülaltoodud eetilise egoismi kaitsjate ja vastaste dialoogi näitel võime näha, et erinevus esimeste ja teiste vahel seisneb põhimõtteliselt selles, kui palju vabadust ühed ja teised moraalireeglitest tahavad. Eetilised egoistid tunnevad, et erinevad moraaliteooriad ja nende reeglid panevad indiviidide kohustuste piiridesse, millega egoistid ei nõustu, kuna ei näe nendes piirides vajadust. Egoismi vastased on aga vastupidi kindlad, et inimesed vajavad konkreetseid reegleid, mis on seletatud nõuete ja kindlate väärtuste abil, ning selle abil tahavad kaitsta inimesi ja nende väärikust teiste inimeste eest. Egoistid ja egoismi vastased ei saa kunagi üksteisest aru ja ei saa kunagi vastaspoolega nõustuda, kuna poolte nõuded moraali vastu on liiga erinevad. Egoistid leiavad mistahes argumendile egoismi vastu oma enda argumendi, mis on nende jaoks enesestmõistetav, aga millega teine pool ei saa mitte kunagi nõustuda. Tundub, et see on olukord, kus egoistid peavad oma oponente diktaatoriteks ning egoismi vastased peavad esimesi anarhistideks.

Minu arvates on tarvis pidada meeles, et eetilise egoismi kaitsjate eesmärgiks ei ole „ebamoraalsete“ tegude õigustamine. Nad tahavad elada turvalises maailmas, kus inimesed austavad üksteist. Nad seavad kahtluse alla traditsioonilised moraaliteooriad, vaidlustavad neid ja vaatavad üldtunnustatud norme kriitilise pilguga, mis võimaldab meil oma väärtusi ning tõekspidamisi ümber hinnata. Samuti püstitab eetiline egoism olulisi küsimusi, näiteks suunab see tähelepanu enda soovide primaarsusele. See on oluline, sest muidu on meil oht välja töötada

teooriaid, mis ei arvesta inimeste soove ja vajadusi, mille tagajärjel pole inimestel põhjust sellistest teooriatest kinni pidada.

Kokkuvõtte

Oma lõputöö raames uurisin eetilist egoismi, selle kaitsmise katsetust ja ka selle kriitikat. Mu eesmärgiks oli näidata, et on olemas mõistlikke põhjuseid, miks inimesed võivad seda teooriat toetada.

Oma lõputöö esimeses peatükis uurisin mida eetiline egoism endast kujutab, mida see väidab ja mida ei väida. Eetilisel egoismil on mitmeid defineerimisviise, kuid üldisemalt võib öelda, et selle peamiseks käitumisprintsii biks on see, et indiviid, kõike arvesse võttes, peaks tegema vaid neid toiminguid, mis on tema üldistes huvides. Samuti kirjeldasin eetilise egoismi erinevust teistest teooriatest, mis on vaadeldava teooriaga ühel või teisel viisil sarnased. Selles osas vaatlesin psühholoogilist egoismi, radikaalset individualismi, relativismi ja moraalnihilismi. Mõne teooria puhul võib isegi väita, et eetiline egoism on nende teooriate alaliik (relativism) või on ühe teise teooria (individualismi) kaks erinevat allvormi (radikaalne individualism).

Töö teises peatükis vaatlesin kaht eetilise egoismi vastu suunatud argumenti, mis põhinevad eetilise egoismi implikatsioonidel. Esimese vaadeldava argumendi järgi ei olnud egoistil võimalust omada tõeliseid sõpru, kuna tõeline sõprus ei saa olla sõprus, mida alustatakse oma egoistlike huvide tõttu. Kriitikud väidavad, et egoisti üldises huvis on aga sõprussuhteid omada ning selle tõttu tekib egoismis „paradoks“. Teise argumendi järgi lubab egoism „ebamoraalseid“ tegusid. Peatüki lõpus näitan, et mõlemad probleemid on eetilise egoismi poolt lahendatavad.

Töö kolmandas peatükis uurisin eetilise egoismi põhiprintsiibi õigustatust. Selleks vaatlesin Jesse Kalini poolt pakutud egoismi süsteemi, mille järgi on peamisteks tegutsemise põhjusteks indiviidi enda soovid ning selle tõttu saab peamiseks tegutsemise printsii biks egoistlik printsii p. Seejärel vaatlesin kaht Kalini süsteemi vastu suunatud argumenti. Chong'i vaidleb, et Kalini toetus egoismi põhiprintsiibile toetub segadusele motiveerivate ja normatiivsete põhjuste vahel. Baieri järgi on olemas neli järjepidevuse nõuet kõikidele preskriptiivsetele teooriatele, millele eetiline egoism ei vasta. Selle peatüki raames proovin leida lahendusi kriitikute poolt tekitatud raskustele.

Töö lõpus oleme jäetud kohta, kus saame aru, et eetilise egoisti kaitsjate ja kriitikute vahel on olemas erinevus, mis ei anna neile võimalust üksteisega nõustuda. Egoismi kriitikud viitavad tihti peale just sellele, et inimesed vajavad konkreetseid moraali reegleid, mis kaitsevad teisi inimesi indiviidi eest. Egoistid aga arvavad, et see piirab nende moraalsel vabadust ning et indiviidi peamine ja ainus kohustus võib olla ainult tema enda ees. Selleks, et seda olukorda lahendada on vaja sügavat dialoogi egoistide ja kriitikute vahel, mis hetkel peaaegu puudub. Selline dialoog

oleks kasulik ka egoismi kriitikutele, kuna annab võimaluse vaadelda traditsioonilisi tõekspidamisi skeptilise pilguga.

Kirjanduse loetelu

Alvarez, M., (2017). Reasons for Action: Justification, Motivation, Explanation", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (Winter 2017 Edition), Zalta, E. N. (ed.), retrieved May 9, 2021, from <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/reasons-just-vs-expl/>.

Baier, K., (1973). Ethical Egoism and Interpersonal Compatibility, *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Vol. 24, No. 6 (Nov., 1973), pp. 357-368.

Baghrmian, M., Carter J. A., (2021). Relativism, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2021 Edition), Zalta, E. N. (ed.), retrieved April 9, 2021, from <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/relativism/>.

Brandt, R., (1972). Rationality, Egoism, and Morality, *The Journal of Philosophy*, Vol. 69, No. 20, Sixty-Ninth Annual Meeting of the American Philosophical Association Eastern Division, pp. 681-697.

Carlson, G. R., (1978). Weak Universal Egoism as a Non-ethical System, *Canadian Journal of Philosophy*, Vol. 8:3, 499-509.

Chong, K.-C., (1984). Egoism, Desires, and Friendship, *American Philosophical Quarterly*, Vol. 21, No. 4, pp. 349-357.

Duignan, B., (December 10, 2014). Objectivism, *Encyclopedia Britannica*, retrieved May 9, 2021, from <https://www.britannica.com/topic/objectivism-philosophy>.

Egoism, Eesti keele seletav sõnaraamat 2009, retrieved April 10, 2021, from <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=egoism&F=M>

Hospers, J., (1961). Baier and Medlin on ethical egoism, *Philosophical Studies*, Vol. 12(1-2), 10–16.

Kalin, J., (1975). Two Kinds of Moral Reasoning: Ethical Egoism as A Moral Theory, *Canadian Journal of Philosophy*, Vol. 5:3, 323-356 .

Long, R. T., (2007). The classical roots of radical individualism, *Social Philosophy & Policy*; Oxford Vol. 24, No. 2, (Jul 2007): 262 – 297.

Lukes, S. M., (January 2020). Individualism, *Encyclopedia Britannica*, retrieved April 10, 2021, from <https://www.britannica.com/topic/individualism> .

- Nabatchi, T. (2009). Radical Individualism, Instrumental Rationality, and Public Administration. *Public Performance & Management Review*, 32(4), 585–591.
- Pojman, L. P. (2005). *Eetika: õiget ja väära avastamas*, Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.
- Rachels, J., (2003). *The Elements of Moral Philosophy*, Fourth Edition, Ethical Egoism New York: Random House, pp. 76 – 90.
- Rachels, J. (2013). Ethical Egoism, R. Shafer-Landau (ed), *Ethical theory: an anthology*, John Wiley & Sons, Inc., Oxford, pp. 198-199.
- Sandefur, T., (2008). Individualism, *Libertarianism.org*, retrieved May 10, 2021, from <https://www.libertarianism.org/topics/individualism>
- Regis, E. JR., (1980). What Is Ethical Egoism? *Ethics*, Vol. 91, No. 1, October 1980, pp. 50 – 62.
- Shafer-Landau, R., (2012). Ethical Egoism, *The Fundamentals of Ethics*, Oxford University Press, New York, Oxford, pp. 104 – 117.
- Shaver, R., (2019), Egoism, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition), Zalta, E. N. (ed.), retrieved April 10, 2021, from <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/egoism/> .
- Sinnott-Armstrong, W., (2019), Moral Skepticism, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition), Zalta, E. N. (ed.), retrieved April 10, 2021, from <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/skepticism-moral/> .
- Wolf, S., (1992). Morality and Partiality, *Philosophical Perspectives*, Vol. 6, Ethics (1992), pp. 243-259.
- Younkins, E., (1998). Freedom: Vital Pillars of True Communities. The Function of the State Is No More Than to Protect People, Foundation of Economic Education, retrieved May 10, 2021, from <https://fee.org/articles/individualism-and-freedom-vital-pillars-of-true-communities/>

Resümee

In Defense of Ethical Egoism

The main aim of my final thesis is to show that the attitude towards ethical egoism is unjustifiably bad. Egoism is a theory that can counter the main criticism directed against it. My goal is not to prove that ethical egoism is the best theory among the rest, but that it is a theory that can be worked with and that requires further development.

The main principle of ethical egoism states, that a person, all things considered, has to do action iff it is in their self-interest.

Many critics believe that ethical egoism can be refuted simply by showing that it requires us to act immorally, or that an egoist cannot have friends. However, while it seems that this can be a problem for egoism, theory may well cope with this criticism, simply because the given arguments cannot reach the essence of the theory.

To defend egoism, it is not enough to simply consider superficial criticism. Egoism claims that doing what leads you to achieve your own interests is not only not wrong, but that it is rational. In order to prove this, Jesse Kalin builds an ethical system from which it follows that the principle "A person ought, all things considered, to do an action if and only if that action is in his overall self-interest" (Kalin, 1975: 323) is based on the fact that only the personal desires of the person himself can give a reason for action. When a person enters into interpersonal communication, then his reason for action can be the common good, however, a person should enter into interpersonal communication only when it is in his overall interests and participate in such relationships exactly as long as it remains in his interests.

Not everyone agrees with Kalin's position. For example, Chong's goal is to show that the arguments Kalin uses to prove the basicness of the selfish principle are based on confusion between motivational and normative reasons. My aim was to show that Kalin, when speaking of desires, is referring to normative reasons, or informed preferential valuations, and that these personal valuations are still primary in relation to valuations of others.

Baier also believes that ethical egoism cannot be a working theory because it does not meet the requirements of consistency. It follows from the analysis that ethical egoism really cannot meet the requirements of consistency, but egoism can exist without them.

In the end it becomes clear, that the main difference between supporters of egoism and its critics is based on differences of understanding what do we need from ethical or moral theory. Because of that egoist will never agree with the criticism against ethical egoism, as well as critics of egoism

will always have problems with this theory. They will always regard each other as dictators and anarchists. But the existence of ethical egoism is good at least in encouraging us to question and overestimate our values and beliefs.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Aleksandra Matsuk,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Eetilise egoismi kaitseks,

mille juhendaja on Heidy Meriste,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Aleksandra Matsuk

10.05.2021